

ҚР БІЛІМ ЖӘНЕ ҒЫЛЫМ МИНИСТРЛІГІ
ҒЫЛЫМ КОМИТЕТІ
А. БАЙТҰРСЫНҰЛЫ АТЫНДАҒЫ ТІЛ БІЛІМІ ИНСТИТУТЫ

ЕРМЕКОВА ЖАНАРГҮЛ БАЗАРБАЙҚЫЗЫ
ХАБИЕВА АЛМАГҮЛ АЛТАЙҚЫЗЫ

**МАҒЖАН ЖҰМАБАЕВТЫҢ
БЕЙНЕЛІ СӨЗДЕР СӨЗДІГІ**

АЛМАТЫ 2017

ӘОЖ 80/81 (038)
КБЖ 81.2я2
Е 69

А. Байтұрсынұлы атындағы
Тіл білімі институтының
Ғалымдар кеңесі ұсынған
(хаттама № 14, 20.10.2017 ж.)

ҚР БҒМ Ғылым комитетінің 2015-2017 жж. арналған гранттық қаржыландыруы негізінде жүзеге асқан № 1941/ГФ4 «Қазақ поэзиясы тіліндегі мәдени коннотация» жобасы аясында шықты.

Пікір жазғандар:

филология ғылымдарының докторы, профессор М. Малбақов
филология ғылымдарының докторы Қ. Күдерінова

Ермекова Ж.Б.

Е 69 Мағжан Жұмабаевтың бейнелі сөздер сөздігі /

Ермекова Ж.Б., Хабиева А.А. – Алматы: А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, 2017. – 132 б.

ISBN 978-601-7293-52-9

Сөздікте қазақ поэзиясының ірі өкілдерінің бірі, «ақынның ақыны» М.Жұмабаевтың бейнелі сөздері (метафоралары, теңеулері, эпитеттері, нақыл сөздері) беріліп отыр. М.Жұмабаев тіліндегі бейнелі эпитеттердің, дәстүрлі емес теңеулердің, авторлық метафоралардың көпмағыналы сөздер құрылымынан өзіндік мағына таңдап қолданылуын, жеке ассоциациялар жүйесінің қалыптастырылуын зерттеу оның айшықталған жеке ғалам бейнесіне тән ерекшеліктерді табуға көмектеседі.

Сөздік жыр-сүйер қауымға, ақындық өнерге талабы бар жастарға, қазақ поэзиясын, Мағжан шығармашылығы тілін зерттеумен айналысып жүрген филолог мамандарға, студенттерге, магистранттар мен докторанттарға арналады.

ӘОЖ 80/81 (038)
КБЖ 81.2я2

ISBN 978-601-7293-52-9

© Ермекова Ж.Б., Хабиева А.А., 2017

АЛҒЫ СӨЗ

Тілдік шығарма зерттеуші үшін сол шығарманы жасаушының жеке ерекшеліктері туралы ақпарат алудың қайнаркөзі болып табылады. Ақын шығармашылығын зерттеу құндылығы көп жағдайда автордың жалпы тұлғасы, оның дүниені тану жөніндегі түсінігі, талантының өлшемі, шығармаларың қабылдаушыға әсерінің күші арқылы айқындалатын оның әдебиеттегі алатын рөліне байланысты болады. Бұл көзқарас тұрғысынан алғанда М.Жұмабаев поэзиясын саралаудың маңыздылығы күмән туғызбайды. Ақынның жасап қалдырған мәтіндерін (өлеңдерін) талдау арқылы ол өмір сүрген заманның шынайы бейнесін, оны толғандырған тақырыптарды көреміз.

Мағжан Жұмабаев шығармашылығына терең үңілсек оның уақыт сынына төтеп берерлік тіл құнарлығы мен ой тереңдігін, сөз қолдану шеберлігін көреміз. Оның поэзиясына басыңды иіп, тәнті боласың. Ол өз орнын өмірден үнемі іздеумен өткен, бар білген-түйгенін соған сарп еткен суреткер. Оның шығармаларында бір жағынан мұңды толғаныс, өкіну және қайғы-қасірет, күйініш жатса, екінші жағында – өршілдік, махаббат, сүйініш, арман, мақсат, үміт жатады. Көп қайғы-қасірет көріп, шарасыздық күйін кешкен ақын осынау екі оттың жалынына шалынып, соған шарпылған.

Мағжан Жұмабаев қазақ халқының өзге халықпен тең дәрежеде болуын қалады. Тек қана қазақ емес барша адамзат баласының терезесі тең, өркениетті тұрмыста өмір сүруін тілеп, оқушысына сол жолға жету жолын көрсетуді мақсат еткен. Оның қаламынан туған өлең, поэма, әңгіме, мақала, зерттеу еңбектерінде әлеуметтік өмір, мәдениет, әдебиет, тарих, тіл, дін, ұлт тағдыры сияқты келелі мәселелер қозғалып, өзі де сол тақырыптарды баяндаушы рөлдерінде дәл осы уақытта адресатымен тікелей сөйлесіп отырғандай әсер қалдырады. Қазақ жазба әдебиетін жоғарғы деңгейге көтерген М.Жұмабаев шығармашылығының қазақ халқы қала берді, бүкіл түркі тектес халықтар үшін маңызы зор.

МАЗМҰНЫ

Алғы сөз	3
М.Жұмабаев шығармаларындағы метафоралар	6
Мәтін талдаудағы «концепт» мәселесі, оның құрылымы мен концептуалдық талдау	29
Поэтикалық мәтіндегі «Өмір» концептісінің бейнеленуі	35
Поэтикалық мәтіндегі «Өлім» концептісінің бейнеленуі	41
Поэтикалық мәтіндегі «Махаббат» концептісінің бейнеленуі	46
Поэтикалық мәтіндегі «Жан» концептісінің бейнеленуі	54
Поэтикалық мәтіндегі «Ақындық», «Өлең-жыр», «Сөз» концептілерінің бейнеленуі	61
Поэтикалық мәтіндегі «Ой» концептісінің бейнеленуі	64
Поэтикалық мәтіндегі «Өткен», «Бүгін», «Ертең» концептілерінің бейнеленуі	66
Поэтикалық мәтіндегі «Жүрек» концептісінің бейнеленуі	67
Мағжанның «Мені»	70

М.Жұмабаев шығармаларындағы теңеулер	78
М.Жұмабаев шығармаларындағы бейнелі эпитеттер	102
Мағжан тіліндегі нақыл сөздер	122